

HASHORATLARNI XALQ XO'JALIGIDAGI AHAMIYATI, CHORVACHILIKGA FOYDA KELITIRUVCHI HASHORATLARNING FAOLIYATI

*Seypullaev A.K - Samarqand Davlat veterinariya
medicinasini, chorvachilik va biotexnologiyalar Universiteti
Nukus filiali "Veterinariya" kafedrasi katta o'qituvchisi.*

*Reypnazarova N.E- Samarqand Davlat veterinariya
medicinasini, chorvachilik va biotexnologiyalar Universiteti
Nukus filiali talabasi.*

Annotatsiya. Foydali hasharotlar - qishloq xo'jaligi ekinlari zararkunandalari miqdorini kamaytiradigan, shuningdek, odamga bevosita yoki bilvosita foyda keltiradigan hasharotlar. Foydali hasharotlar o'simlik gullarini changlatuvchi, oziq-ovqat mahsulotlari va sanoat uchun xom ashyo beruvchi, ekinlar zararkunandalari va boshqa zarar beruvchi hayvonlar hamda begona o'tlarning tabiiy kushandalari, tabiiy jarayonlarda ishtirok etuvchilar kabi guruxlarga ajratiladi.

Kalit so'zlar. Asal ari, ninachi, trips, kanaxo'r, yirtqich qandala, xonqizi.

Annotation. Beneficial insects are insects that reduce the number of pests of agricultural crops and also directly or indirectly benefit humans. Beneficial insects are divided into such groups as pollinators of plant flowers, suppliers of food products and raw materials for industry, pests of crops and other harmful animals and weeds, and participants in natural processes.

Key words. Honey bee, dragonfly, thrips, wasp, hornet, hornet.

KIRISH

Hasharotlarning, ayniqsa, ari va asalarilarning o'simlik gullarini changlatishdagi ahamiyati qadimdan ma'lum. Oziq-ovqat mahsulotlari va texnika materiallari beruvchi Foydali hasharotlarga asalarilar (asal va mum beradi), tut ipak qurti (pilla), ayrim chervetslar (lok ishlab chiqaradi) va boshqa kiradi. Zararkunanda hasharotlar kushandasi yoki ularda parazitlik qiluvchi ko'pgina Foydali hasharotlar ma'lum. Masalan, oltinko'zlar, sirfidlar, xonqizi qo'ng'izlari, kanaxo'r, tripslar, yirtqich qandala — oriular, afididlar va boshqa O'simliklarni himoya qilishning biologik usulida parazit entomofaglardan trixogramma, gabrabrakondsh (tunlamlar tuxumi va qurtiga qarshi) foydalaniladi. Shumg'iyap qarshi mahalliy gerbifag — fitomiza pashshasi muvaffaqiyatli qo'llaniladi.

Hasharotlar tuproq paydo bo'lishida ham ishtirok etadi (mas, birlamchi qanotsiz hasharotlardan oyoqdumlilar). Ko'pgina hasharotlar tuproq qatlamini organik

moddalar bilan boyitadi (tuproqda yashovchi chumolilar, termitlar, chuvalchanglar va ba'zi qo'ng'izlar).

O'rmon xo'jaligida hasharotlarni roli

- Nekrofag hasharotlarni sanitarlik roliga yuqori baho bergan Karl Linney ular haqida shunday degan: "uchta pashsha o'lgan ot jasadini bir sherdan ko'ra tezroq yo'q qilishadi".

- O'rmonlarda o'lgan hayvonlar jasadini parchalanishlari o'rganilganda shu narsa aniqlandi: hasharotlarsiz parchalanish oylab davom etar ekan, hasharotlar ishtirokida esa 90% jasad 6 kun ichida yo'q bo'lib ketar ekan

- Ukrainaning o'rmon-dasht va cho'llarda barpo etilgan daraxtzorlarda daraxtlarning xazonlarini deyarli faqat ikkiqanotli hasharotlar – *Bibio Geoffr.*, *Neosciaria Pert.*, *Scatopse Geoffr.* va boshqa avlod turlarining lichinkalari gumifikatsiyalangan massaga aylantiradilar.

Qishloq xo'jaligiga keltiradigan zarari haqida

- Qishloq xo'jalik ekinlarining xavfli zararkunandalari qatoriga Osiyo chigirtkasi, to'qay chigirtkasi, turkman chigirtkasi, yarim qattiq qanotlilardan xasva, beda qandalasini, teng qanotlilardan har xil shiralarni, qattiq qanotlilardan kolorado qo'ng'izi va bargxo'r qo'ng'izlarni, bir qancha tunlam kapalaklarni (g'o'za tunlami, olma mevaxo'ri, karadrino) ko'rsatish mumkin. Oziq-ovqat omborlarida saqlanadigan g'alla va un mahsulotlarida turli qo'ng'izlar va tunlam kapalaklari ko'payib zarar etkazadi.

- Ayrim zararkunandalar boshqa joydan tasodifan kelib qolishi, yangi sharoitda ularning kushandalari bo'lmaganligi sababli juda tez ko'payib ketishi mumkin. Bunga Shimoliy Amerikadan Evropa va Osiyoga kelib qolgan kolorado qo'ng'izini, Evropadan Shimoliy Amerikaga borib qolgan tengsiz ipak qurti va makkajo'xori tunlamini misol qilib ko'rsatish mumkin.

Biologik zararkunandalarga qarshi kurash

Zararli hasharotlarga qarshi kurashish uchun mexanik, kimyoviy va agrotexnik usullar bilan bir qatorda nazorat qilishning biologik usullari tobora ko'proq qo'llanilmoqda, ya'ni. rivojlanishning barcha bosqichlarida hasharotlarni tabiiy dushmanlari yordamida yo'q qilish. Bunday hasharotlarning dushmanlari qurbaqalar, qurbaqalar, kaltakesaklar, yovvoyi qushlar, shrews, tipratikan, mol, yarasalar va boshqalar. Shuning uchun, bu hayvonlarning barchasini himoya qilish va iloji bo'lsa, dalalarga, sabzavot bog'lariga, bog'larga jalb qilish kerak. So'nggi yillarda parranda go'shti ham zararkunandalarga qarshi kurashda tobora ko'proq foydalanilmoqda.

Xulosa: Hasharotlar kichikdir lekin juda ko'p va xilma-xil. Ularning Yer biosferasiga ta'sirini ortiqcha baholash qiyin. Foydali eng yorqin va eng mashhur misol hasharotlar - asalarilar, ular asal to'playdi va ayni paytda o'simliklarni changlatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S. DADAYEV, O. MAVLONOV ZOOLOGIYA Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2008
2. S. Dadayev, Q. Saparov ZOOLOGIYA Cholpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy*uyi Toshkent — 2011
3. O. Mavlonov, K. Saparov, N. Toshmanov ZOOLOGIYA “NAVRO‘Z” nashriyoti TOSHKENT-2 0 1 8